

Hoge commissaris te Djakarta (Hirschfeld) aan minister-president (Drees), 15 feb. 1950

Voor Drees persoonlijk.

Zoals U bekend werden enige tijd geleden Nederlanders gearresteerd in verband met de Westerlingaffaire. Het meest trok de arrestatie van Ritman. Na deze arrestatie heb ik overeenkomstig internationaal gebruik bij de RIS-Regering eerst om inlichtingen gevraagd en daarna om toestemming te verlenen dat arrestanten door functionaris van HC zouden worden bezocht. Toen daarop weinig reacties volgden heb ik schriftelijk geïnsisteerd. Daarop heb ik op 11 Februari over dit onderwerp een lang gesprek met de Sultan van Djokja gehad teneinde hem de betekenis dezer demarche uit te leggen. Hij beloofde mij toen, dat op 13 Februari ambtenaar van HC de arrestanten zou kunnen bezoeken. Na dit gesprek ontving ik op 13 Februari van de Sultan een brief van de volgende inhoud:

'In antwoord op U.E.'s brief d.d. 9 Februari 1950 nr. G 2902, waarin U.E. mij verzocht heeft:

1. om inlichtingen omtrent arrestanten;
2. om toestemming te verlenen dat arrestanten door een functionaris van het HC worden bezocht, moge ik U.E. tot mijn grote spijt mededelen, dat ik aan beide verzoeken nog niet kan voldoen, in verband met het feit, dat de stand van het onderzoek zo moeilijk en subtiel is geworden. Zodra mogelijk zal ik U.E. op de hoogte stellen. Ik vertrouw er echter op, dat U.E. begrijpen zal, dat ik in deze omstandigheden en gezien de stemmingen momenteel zeer voorzichtig en tactisch moet optreden om nog meer moeilijkheden te voorkomen.'

Met de inhoud van deze brief kon ik geen genoegen nemen, zodat ik een nieuw onderhoud bij de Sultan aanvraag die ik op 14 Februari gedurende 3 kwartier over deze aangelegenheid heb gesproken. Uit het gesprek bleek, dat het verzoek om inlichtingen en toestemming om te bezoeken nog niet goed begrepen was, nl. in de eerste plaats, dat bij een bezoek altijd een vertegenwoordiger van de PG tegenwoordig zou kunnen zijn en dat bij een verzoek om inlichtingen en bij een bezoek geen vragen gesteld zouden worden, die de gang van de eventuele procedure zou kunnen beïnvloeden. Verder heb ik de Sultan er op gewezen, dat de Ned. gemeenschap zich ongerust maakt over de arrestaties en dat ik het niet onmiddellijk toestaan van het brengen van een bezoek zou moeten uitleggen, dat men tijdens de RIS niet de normale procedure wenst te volgen. Indien dit bekend zou worden zou daaruit kunnen worden afgeleid, dat de rechtspleging in Indonesië zou kunnen worden vergeleken met de methoden die men achter het IJzeren Gordijn pleegt toe te passen.

Nadat ik de Sultan dit alles had uitgelegd werd hem de situatie wel duidelijk en vroeg hij mij niettemin om uitstel van een bezoek bij de gevangenen omdat juist de laatste dagen een hoogst gecompliceerde situatie was ontstaan. Streng vertrouwelijk deelde hij mede, dat uit het onderzoek en door andere gegevens die men had verkregen, gebleken was dat Sultan Hamid in het complot met Westerling betrokken is en dat de Sultan van Djokja zich daardoor in een uiterst moeilijke positie bevond. Hij was bevreesd dat dit iedere dag tot een of andere uitbarsting zou leiden. Hij was zelfs bevreesd, dat enkelen der gevangenen, die eventueel bezocht zouden worden, ondanks voorzorgsmaatregelen toch aan bezoekers te veel zouden kunnen vertellen. O.a. de arrestatie van De Klerk, waarover ik U in mijn 146 seinde, zou veel aan het licht gebracht hebben. Hamid zou na de aanval op Bandung nog aan Westerling verklaard hebben, dat een aanval op Djakarta had moeten plaats vinden en dat men daarvoor ook KNIL-elementen had moeten inschakelen. Het plan zou geweest zijn de Ministers tijdens de Ministerraad te arresteren. Hamid zou daarvoor een tekening ontwerpen, die in het bezit van de Sultan van Djokja was en de bedoeling zou geweest zijn dan een nieuwe regering uit te roepen. De Sultan verklaarde mij: 'Dit kon ik toch niet in een brief aan U schrijven en daarom heb ik in mijn brief wel de enigszins zonderlinge formulering

gekozen'. Ik stelde de Sultan voor, dat wij beiden de gevangenen zouden bezoeken. Hij schrok hiervan hevig en verzocht met nadruk even geduld te oefenen. Hij legde de plechtige verklaring af, dat ik verzekerd zou kunnen zijn, dat tijdens het verhoor geen ongeoorloofde methoden op Ned. gevangenen die zich per saldo in voorarrest bevonden, zouden worden toegepast. Gezien het feit, dat de Sultan op mij de indruk maakte bijzonder verlegen te zijn met het geval, heb ik hem verklaard over deze zaak nog eens te zullen nadenken en hem over 2 dagen opnieuw te komen bezoeken. Hij verzocht mij uitdrukkelijk het mij medegedeelde niet door te vertellen.

Merkwaardig is in dit verband een bezoek dat ik op 6 Februari ontving van de Reuter-correspondent Laming die mij ongevraagd verklaarde, dat Westerling persoonlijk meer op een zijspoor geraakt was en dat in de toekomst eerder een conflict in de RIS zelf zou moeten worden verwacht en dat enkele leden van het Kabinet misschien zouden proberen het bestaande gezag omver te werpen. Laming staat bekend als een Engels journalist die zich vrij ver in de Westerlingaffaire heeft begeven en op wie de verdenking rust, dat hij alle mogelijke contacten voor Westerling heeft tot stand gebracht. Ook Laming verklaarde mij destijds, dat in het KNIL veel elementen zouden zijn die aan een dergelijke beweging zouden willen meewerken. In dit verband meen ik ook te mogen memoreren, dat de Sultan mij de laatste dagen enige malen mededeelde, hoezeer hij de overkomst van Fockema Andreae waardeerde.

Ik voelde mij verplicht U dit uitvoerige relaas te doen, doch ik meen U wel te mogen verzoeken maatregelen te nemen dat dit verhaal in Nederland niet ontijdig kan uitlekken. Het is uiterst moeilijk de reële betekenis der mededelingen van de Sultan aan mij te peilen. Stellig is waar, dat er scherpe tegenstellingen bestaan tussen Hamid en een aantal vooraanstaande Indonesiërs. De Sultan van Djokja deelde mij mede, dat Hamid uiterst teleurgesteld was, dat hij noch opperbevelhebber noch Minister van Defensie, noch HC was geworden. Toen ik onlangs met Hamid op een receptie sprak, wees hij mij op Ali Budiardjo, Secretaris-Generaal van Defensie, en zei: 'Daar staat de grote schoft'.

Mocht ik over de ontwikkeling van deze zaak meer vernemen dan zal ik U uiteraard terstond inlichten. Van direct belang is echter hoe nodige waarborgen verkregen kunnen worden met betrekking tot berechting van Nederlanders, ook al hebben zij zich aan vergrijpen schuldig gemaakt. Het ligt dus in mijn voornemen Donderdag of Vrijdag mijn gesprek met de Sultan voort te zetten. Ik zal dan wederom insisteren op de noodzakelijk geachte bezoeken. De nodige stappen zijn tot dusverre gedaan en de Ned. wensen in brieven vastgelegd. Een deel van de Ned. gemeenschap maakt zich bezorgd, dat zij in het openbaar niets gehoord heeft. Enkele arrestanten zijn vrijgelaten. Indien de Regering dit wenst kan ik uiteraard ook formeel protest indienen namens de Ned. Regering tegen het feit, dat nog geen bezoeken gebracht konden worden. Gaarne verneem ik of U zulks gewenst acht. Publieke aanklacht acht ik na hetgeen de Sultan mij mededeelde op dit ogenblik nog niet gewenst. Daarvoor wil ik ook het resultaat van het onderhoud Donderdag of Vrijdag afwachten. Ik weet ook niet in hoeverre deze zaak in Nederland reeds de speciale aandacht van de publieke opinie heeft getrokken. Ook om die reden zou ik gaarne spoedig Uw reactie vernemen.